

Den förfärliga paradoxen. Ernest Mandel om hyperproduktivitet visavi fattigdom.

Vi sökte upp Ernest Mandel–marxistisk ekonom och professor vid Vrije Universiteit Brussel– i hans hus i det brysselska Schaarbeek. Bland bokhyllor och med en kopp kaffe ska vi samtala om nedgången i den amerikanska ekonomin, bristen på trovärdighet hos de socialdemokratiska partierna i Västeuropa, kapplöpningen med tiden i det tidigare Sovjetunionen och tillståndet i världsekonomin av idag. Det kommer att bli en uppgift som heter duga att på ett par timmar få i hop några så komplexa saker. Men med Mandel tar vi risken, han har dock hela sitt liv studerat världsekonomin. Han ska också efter vårt samtal, inte utan stolthet, visa oss en av sina bokhyllor med enbart av honom skrivna böcker. Det är hundratals på omkring trettio språk. Mandel är ju en av vårt lands mest översatta författare.

Vänsterns trovärdighet.

Läses marxistiska skrifter än idag? Helt visst, Marx är fortfarande aktuell menar Mandel. Han är inte ensam om den åsikten, i ett av de senaste numren av *Scientific American* sägs att Karl Marx skrifter fortfarande är synnerligen relevanta för teknologiska innovationer. När jag berättar för honom att en flamländsk industrialist nyligen hade sagt att arbetslösheten kommer att stiga i Östeuropa pga ökad arbetstakt brummar Mandel till "Aah, det står i *Kapitalets* första del sen 100 år tillbaka". Så tar intervjun vid med frågan om den mycket nervösa amerikanske presidenten.

Vad är det som exakt sker i USA av idag? George Bush, Ronald Reagans gamla kompis och en av de stora motståndarna till statliga ingripanden föreslår nu offentliga arbeten för att bekämpa arbetslösheten. Är detta en vanlig lågkonjunktur eller är det något mer?

Vi befinner oss i en regelrätt världsomfattande ekonomisk tillbakagång. I närapå alla de sju ledande kapitalistiska ekonomierna faller industriproduktionen. Så har det varit de senaste fem månaderna och den samlade effekten av detta kommer att göra 1992 till ett år av en allmän recession jämförbart med 1981 och 1974. Det som gör politikerna i USA nervösa är att det sker under ett valår.

Är det en tillbakagång såsom de andra då?

Vi måste se de på varandra följande tillbakagångarna mot bakgrunden av den långa nedåtgående vågen, som tog vid i början på sjuttioalet. Det fastställandet var förövrigt en av mina viktigaste bidrag till den marxistiska ekonomiska teorin. I bästa fall kommer vi efter denna tillbakagång att få en ny uppgång som följs av en ny tillbakagång. Det kan för nittioalets del, i vilket fall som helst, inte vara tal om en återgång till det lyckorus som rådde på femtio- och sextioalet.

Kreditinflation.

Varför inte?

Ja, orsaken till den långa tillväxten sen 1945 kan sammanfattas i ett ord: kreditexpansion. Alltså ökade skulder. Det är något som realisterna bland bankirer och företagare också ser (strategen för BBL-banken Roland Leuschel sa ungefär det samma för ett par månader sen) medan ideologerna förblir blinda. Den kapitalistiska världsekonomin välfärd driver på en ocean av skulder, det offentligas, företagens och konsumenternas. Det är dessa skulder som

den kapitalistiska ekonomins inre motsättningar måste överbrygga. Det låter som en klyscha men konkret betyder det att produktionsförmågan stiger snabbare än konsumenternas inkomster, något som alltså uppvägs med konsumentkrediter. Detta sker således samtidigt som den sammanlagda skulden i världen—jag talar här enbart de skulder som anges i dollar—är 10 000 miljarder dollar. I belgiska franc är det inte längre fattbart.¹ Och intressant att notera är att den så beryktade tredjevärldenskulden utgör endast 13 procent av hela skulden. Det är inte så imponerande, för en befolkning som utgör halva världsbefolkningen.

Efter en tid har vi ett skuldberg som blir allt svårare att hantera. Man kan inte tillåta allt mera skulder för att ens avbetala gamla skulder. Det finns således ett moment då den billiga kreditpolitiken börjar begränsa tillväxten istället för att stimulera den. Omkastningen har blivit allt tydligare de senaste åren. I USA kanske lite mer än i EG och Japan. Det här problemet kommer vi att få dras med under hela nittioalet.

Paradoxen.

Problemet är således en brist på köpkraft?

Ja, expansionen under femtio och sextiotalen kretsade kring två utslagsgivande sektorer; bilindustrin med tillhörande verksamheter och bostäderna med all den nya elektriska hushållsutrustningen. Problemet är inte att hitta nya produkter, på vilka man kunde spendera nya fräscha hundratalet miljoner, utan den allt mindre möjligheten att öka köpkraften med en ny kreditexpansion.

Därtill kommer den skrämmande massfattigdomen i den tredje världen. 500 miljoner människor lider hunger och 1 miljard människor har det senaste årtiondet sett sin köpkraft sjunka. Det betyder en minskad avsättningsmarknad för norr.

Utgör då inte det tidigare östblocket en ny marknad?

Det är ett fåfängt hopp. Människorna är för fattiga för att kunna köpa. Allt vad som där kan avsättas i större skala måste finansieras av Väst självt. Således med krediter och då brottas vi ånyo med samma problem. Tyskland kan ge det tidigare DDR bidrag men det är inte möjligt med det tidigare Sovjetunionen, för det skulle behövas 1 000 miljarder dollar och så mycket pengar finns inte tillgängligt.

Men är det inte en stor paradox: att företagen i norr med sin enorma produktionsförmåga måste kränga sina produkter på de rika konsumenterna, medan det i syd och i öst existerar enorma elementära behov?

Det är den stora anklagelsen som existerar mot kapitalismen att de två inte kan mötas. Man förebrår alltid marxister att vi tar oss an mänsklighetens problem för abstrakt, men fattigdomen i Bryssel och i tredje världen är inte abstrakt. Den har ett namn och ett förnamn. Att du inte ser människorna beror inte på att de inte tillhör din familj, din lilla krets eller att de bor 100 meter eller 100 till 1 000 kilometer längre bort. Du bör du ha en medkänsla och solidaritet för människors känslor och behov.

Kan systemet då inte lösa denna paradox?

Det problemet har dykt upp ständigt de senaste 150 åren och det finns inget skäl att det skulle kunna angripas nu bättre än förut.

¹ 1 dollar kostade då omkring 40 belgiska franc. (ö.a.)

Såpbubbla i USA.

Tillbaka till USA. När vi nu ser att det offentliga måste reda upp efter alla kursade banker och betala tillbaka enorma summor till spararna (det existerar en statlig spargaranti red) och att Bush vill minska arbetslösheten med offentliga arbeten, har då inte Reagans retorik mot statsinterventioner visat sig vara en såpbubbla?

Det fanns helt visst ett drag av hyckleri, för de statliga utgifterna steg under Reagan. Sett som andel av bruttonationalinkomsten hade de aldrig tidigare varit så stora som då.

Men de pengar gick främst till vapenindustrin.

Precis och det skedde på bekostnad av den sociala sektorn och infrastrukturen. Bakom detta fanns säkert ett mått av ekonomisk okunnighet. Alla utvecklingsekonomer är ense om att den mest räntabla investeringen är den i undervisning, hälsovård och infrastruktur. Annars hålls inte hjulen rullande och alla satsningar på en utveckling går mestadels förlorade. I USA har produktiviteten fallit för att det inte har investerats tillräckligt. När vägar inte underhålls stiger transportkostnaderna. Med en brist på utbildad arbetskraft kan man inte längre förmera högteknologier på ett effektivt sätt. Det är fakta och trots det har detta negerats de senaste 15 åren i USA och Storbritannien.

Så sett kan inget återställas på ett år?

Absolut inte. USA ligger nu på tredje plats efter Tyskland och Japan och det är inte lätt att ta in det försprånget. Men det har kommit reaktioner, även om det har varit att man inte vill att den amerikanska rustningsindustrin ska bli avhängig sydkoreanska chips. Det pågår således inget oåterkalleligt förfall, USA förblir den starkaste kapitalistiska stormakten, men man kommer att få betala för Ronald Reagan.

Storstädning.

Du menar också att det har skett en faktisk kriminalisering i den finansiella sektorn i USA?

Inte endast i USA, även om det har varit mest utbrett i den anglosaxiska världen. Men det har under Reagan och Thatcher och med deras stöd uppstått en ny typ av kapitalistiska entreprenörer. Det handlar om människor som vill göra snabba pengar; *get rich quick*, med att spekulera på börsen eller inom fastighetsbranschen istället för att investera produktivt. Det är pappersföretag som inte längre har något att göra med reell produktion. Eller så handlar det om att ta över stora företag och splittra upp dem i delar för att fortast möjligast säljas med vinst. Detta har till en del skett pga en sänkt kompetens hos bankerna, även om det inte gäller för vårt land. Men på det stora hela ledde dessa generella finansiella transaktioner till att mindre kompetenta personer kunde göra sig enorma summor.

Det har lett till en växande ostadighet i det finansiella systemet i världen?

Ja, de viktigaste bankerna led jätteförluster pga felaktiga derivatorspekulationer eller att de gav krediter åt tjuvar. BCCI och Maxwell är de mest kända fallen. Vad det visar på är att en del människor kunde låna 3 till 4 miljarder dollar utan säkerhet eller garantier att kunna betala tillbaka. Allt medan två stackare som du och jag granskas från topp till tå ifall vi vill låna 100 000 franc. Vi har således fått ett klimat av en växande insolvens och det påminner om 1929. Gränsen mellan vad som är lagligt och vad som inte är det har blivit allt luddigare. Det är också därför som en del ansvariga från de internationella finansiella inrättningarna, såsom Banken för internationella betalningar i Basel säger "Låt recessionen komma så tjuvarna och de insolventa jagas iväg". Men vad skulle inte de sociala kostnaderna bli av en sådan

"storstädning". De arbetslösa är redan nu i Västvärlden och Japan 40 miljoner människor. Stiger det till 50 eller 60 miljoner människor går vi mot en social och politisk katastrof. Einstein sa med rätta att det enda sättet att undvika fascismen är att förbjuda arbetslöshet och fattigdom. De kan inte hållas emot med enbart ideologi.

Trovärdigt alternativ.

Vid de senaste valen pratades det ändå inte mycket om arbetslösheten?

Arbetslösheten underskattas ständigt. Men den som på ett oansvarligt sätt tillåter massarbetslöshet med massfattigdom att uppstå skapar grogrund för en högerradikalisering. Det är vad som sker idag. I USA lever 35 procent av befolkningen under fattigdomsgränsen, i Väst-europa är det 10 till 15 procent. Är inte det då en massföreteelse?

Siffror kan naturligtvis alltid vara bedrägliga men forskning visar att det gångna årtiondet har det skett en allt större koncentration av rikedom, att det har skett en s. k. omvänd fördelning.

Ja, de rika har gått framåt överallt. Och vi konfronteras härmed med ett politiskt problem: det socialistiska eller säg det framstegsbefrämjande projektets trovärdighetskras. Helt visst spelar de östeuropeiska stalinistiska diktaturernas bankrutt och den sen sjuttioalet växande välfärdsklyftan en stor roll. Men lika viktig är ändå den politik som de socialdemokratiska partierna i Västeuropa har fört de senaste 15 åren. Deras grundhållning har varit—överallt där de kommit i regeringsställning—en expeditionspolitik: dvs att villfara kapitalet, att ge upp all omfördelningspolitik och istället befördra kapitalägarnas intressen. I länder där denna politik omsattes radikalt—Frankrike, Spanien, Nederländerna—förlorade socialdemokraterna sin trovärdighet som ett parti för socialt framåtskridande. Och detta är enligt mig det andra skälet till varför högern kan dra mer ur kapitalismens kris än vänstern. Men det är, enligt mig, något tillfälligt.

Det omöjliga.

Men kan ett europeiskt land föra en vänsterpolitik som är löskopplad från EG:s huvudfura? Mitterand prövade det när han kom till makten i Frankrike men efter två år fick han kasta in handduken. Dessutom fanns det ständiga konkurrenstrycket från Japan, vilket inte gav något socialt spelutrymme.

Men Japan kommer inte att kunna hålla två tredjedelar av samhället tillbaka. Arbetarna i de stora företagen betalas bra men i de mindre företagen är det något helt annat. Det kommer inte att hålla.

Kanske?

Vad gäller möjligheten att i EG föra en egen politik tror jag att det är genomförbart ifall man har en prioritering visavi motståndet gentemot storkapitalet. Och då tänker jag i första hand på full sysselsättning. Ett land kan också avskriva alla tredje världens skulder. De internationella bankirerna kommer kanske att bli förgrymmade, men vad kan de göra? Kapitalflykt? Okej, men fabriker kan de inte ta med sig. Mot EG kan man säga. Vi fortsätter som medlem men vi tillämpar inte vissa spelregler. Hotar EG med uteslutning kan man gå förbi regeringarna och fråga allmänheten om de vore beredda att straffa ett land som för en politik för full sysselsättning. Det fordras ett visst intellektuellt mod. Men det finns även ett flertal radikala teman som man kan driva, såsom arméns avskaffande, en verklig ekopolitik, ett samarbete med den tredje världen. Det är saker kring vilka man kan mobilisera miljoner människor. Det finns idag en stor skillnad mot trettioalet, majoriteten av människorna tror inte varken kulturellt

eller ideologiskt på konservativa värden. Inte heller ungdomen gör det, åtminstone inte ännu. Det är tid att dra kärran ur dyn.

Men i Östeuropa blir de ändå välan spyfärdiga när de hör ordet socialism?

Javisst, där kommer det att ta minst tio år innan det åter finns en organiserad arbetarrörelse. Men helt säkert kommer det i [det tidigare] Sovjetunionen, vad än som sker, en reaktion på den liberalisering som redan nu rör sig om tvåsiffriga tal, 30 miljoner arbetslösa och att levnadsstandarden sjunkit med 40 procent. Det kommer ryssarna inte att svälja. Och ifall det inte finns något trovärdigt politiskt parti som kan förkroppsliga ett socialt demokratiskt alternativ, är risken reell att extremhögern kommer till makten. I vilket fall som helst står redan reaktionära krafter klara—pro-tsaristiska, antisemitiska, extremt rysknationalistiska. Vad denna svarta kolonn förespråkar påminner i mycket om nazisternas. Vänstern står således inför en kapplöpning.

Intervjuvare: **John Vandaele.**

EcoGroen (Gent) nr 4/1992. Översättning Per-Erik Wentus.